

crkva u svijetu

OSVRTI I PRIKAZI

»KNJIŽEVNOST BAČKIH HRVATA«

Mijo Škvorc DI

Ozbiljniji čitalac neće odobriti šarenog omota te ozbiljne knjige. Djelo je na izgled »reklamno«, a u biti je znanstveno. Profesor Ante Sekulić iznosi u dva dijela svoje radove o povijesti bačke književnosti i zbirku tekstova obrađenih pisaca. I esejistički i antologijski dio odaju čovjeka dobro upućena i u povijest naroda i u povijest književnosti. Knjiga je plod rada koji uključuje poznavanje povijesti, estetike, stilistike i kritike. Sve je to prožeto žarkom i neprikrivenom ljubavlju prema rodnom kraju i njegovoj starini. Od toga stranice prilično plamte.

Nedavno izdana knjiga «KNJIŽEVNOST BAČKIH HRVATA» vodi nas daleko u prošlost, preko nekoliko stoljeća, pa nas onda prati sve do naših dana. Zove nas u onaj dio naše domovine i našeg naroda, kamo odavde, iz stare Hrvatske, rijetko zalazimo. Pisac je i sam bački Hrvat. U toj knjizi nije izostavio ni sebe. Nije sebe, kao značajna pisca, niti smio izostaviti. Ušao je u plejadu ljudi koji na istočnom rubu našega narodnog tkiva, često zaboravljeni i nepriznati, još češće stavljeni u drugi red, ipak ostaju svjedoci. Od starih fratara misnika, koji pišu jedino za pastvu, preko učenoga »Bačvanina« Mihajla Radnića, vizitatora duša na bačkim ravnima, preko naših »jezikoslovaca«, koji su na mukama kako da izraze naše šušketave i smekšane glasove (Bračuljević, Vilov, Pavić...) — preko svih iskrenih »pregalaca«, koji su htjeli srcima donijeti propuh i okrepu nakon turskih i tuđinačkih vremena... do galaksije književnika iz »bajskog trokuta« i napokon do suvremenih pokušaja pisaca u Bačkoj i svih koji su Bačku napustili, autor je savjesno, premda podosta zbitno, dao fresku jednog dijela naše žive narodne riječi i knjige. Znalачki je istaknuo lik Ivana Antunovića, koji je za bačke Hrvate »pater patriae«, dobrano nadvisujući ostale pisce svojega vremena. Uz njega je Sekulić obradio ličnosti rasute kroz tri stoljeća, koje su se zauzimale za naše doseljenike iz dalmatinskog krša, bosanskih uvala i hercegovačkih planina. I tako se pred nama redaju u

zanimljivu nizu prozni didaktici, epski i lirski pjesnici, novelisti i romanopisci, dramatici i kritici, kojih nismo ni spominjali u dojakošnjim prikazima naše književnosti. Na svemu tome autoru treba iskreno kazati: hvala!

Mislim da Ante Sekulić ne stavlja sve te pisce na istu razinu, niti ih pretjerano hvali, niti proglašava zvijezdama prvoga reda. Znamo da ni njihovi suvremenici, koje smo učili kao predstavnike Zagreba, Dubrovnika, Splita, Zadra, Požege i Osijeka nisu bili uvijek naročiti umjetnici. Ipak su književnici, o kojima Sekulić donosi češće sasvim stručan sud, istiskali iz duše riječ pouke i pobude, ponekad riječ pravilnu i zvonku, slikajući svoje dojmove i poruke ukusnim slikama. Kadikad su osjetljivo šturi i škrti, kadikad podašni i bogati. Jezik je u nekih čist, u drugih zamućen. No svi su oni zaslužili da ih unesemo u svoje pametare, da ih ne zaboravimo.

Književnost je vazda bila i ostaje neujednačena. Kao sve na svijetu. Djela pojedinih pisaca i perioda dižu se i spuštaju poput temperature. Tko god će primijetiti, pročitavši savjesno tu knjigu, da u skupini naših bačkih pisaca ne možemo pronaći jednoga Gundulića ili Mažuranića. Šenou ili Kranjčevića, Matoša ili Cesarića. To je istina. Te je velikane rodila domovina s ove strane Dunava . . . No tamo, među salašima i na beskrajima njiva, rodio se i živio je narodni dobročinitelj i učitelj Antunović, odanle nam je došao elegijski i u stihu pravilni Evetović, Bačka nam je darovala Antu Jakšića i Aleksu Kokića. Koliko god njihova djela zaostajala za ostvarenjima naših klasika, nisu na odmet. Trebalo bi reći i ovo: stariji bački pisci nisu u kakvom tragičnom raskoraku s ostalim našim »začinjavcima« i starim stvaraočima. Tadašnja knjiga u nas nije zahtijevala psihološkog i estetskog napona, umjetničkog i kreativnog kriterija, prema kojima danas prosuđujemo pisce i djela. Mislim da je Pavić u svojim desetercima i pučkom nadahnuću većma nalik Kačiću no što su današnji pjesnici Kopilović i Zolnaić nalik Tadijanoviću ili Slavičeku. Zato je lakše bez crvenila staviti naše »starince« u opću narodnu antologiju negoli te novije i najnovije.

Ta knjiga i jest vrijedna zato što nam otkriva kako je pokrajnja književnost, bačka književnost, nejednako rasla i dozrijevala uz našu ovohrvatsku, matičnu. To je naročito jasno od vremena kad se počela rađati u pravom smislu moderna knjiga. Mislim da ni najbolji stručnjak neće u tom nizu pisaca, što nam ih djelo donosi, moći podijeliti književnike u struje. Tko je među njima pripadnik romantizma, tko zastupa realizam, tko je simbolist, pripadnik moderne, ekspresionist, surrealist . . . ? Ima li tu ijedan predstavnik »novog vala« ili literarnog »anti«-procesa? Sva je ta književnost ostala podosta »prizemna«, vezana uz domaće zatvorene i obzidane probleme. Nema tu nekih širih, svjetskih, makar samo »pomodnih« vidika. Nema vihora koji iz Heineove duše zanosi Kranjčevića, iz Turgenjeva pokreće Đalskoga, iz Zole utječe na Kumičića, iz francuske moderne vitla našeg Matoša. Nema tu osebnih stilskih pokreta ili preokreta, novih pravaca ili barem pokušaja originalnosti. Mislim da je svega toga autor potpuno svjestan. Za nj književnost bačkih Hrvata nije nekakav osebnostni kotao iz kojega probija naročita i naočita djelatnost. Ta je književnost dar ljudi koji su mislili na svoj narod, ljubili ga i za nj živjeli. U Budimpešti, u Subotici, kasnije u Somboru, Osijeku, Zagrebu sinovi su naših bačkih strana

stvarali djela jednostavna i ljudima od koristi. Uzmemo li na rovaš samo dvojicu, publicistu Josipa Andrića i pjesnika Aleksu Kokića, te izmjerimo njihov književni radijus, vidjet ćemo kako su svoj talenat podredili praktičnosti. Andrić je, uz Jakšića i samog Sekulića, valjda najšire i najjače pokretao duhove preko knjige. Nije li danas poznatiji našoj publici svojim glazbenih djelima negoli književnim? Nije li Kokić daleko pogodniji za recitacije negoli za antologije?

Ove primjedbe ništa ne umanjuju vrijednost knjige koja nam je dobro došla. Ni u njoj nisu svi eseji jednako čvrsto izrađeni, ni svi primjeri jednako uvjerljivo probрани. Ipak je to pravi dar za svako hrvatsko srce koje želi upoznati povijesno što dublje, zemljopisno što šire svoj narod i njegovo djelovanje. Bački Hrvati tom knjigom dobivaju dostojan i opravdan pristup u cjelinu naše književnosti, koja će, mislim, od sada s njima ozbiljnije računati.

DVA IZDANJA KUR'ANA

Riječ *kur'an* na arapskom jeziku znači *ono što treba čitati*. Uistinu, *Kur'an* treba čitati. I evo, zagrebačka izdavačka kuća »Stvarnost«, omogućila nam je to već i drugim izdanjem *Kur'ana* na hrvatskom jeziku.

Kad bilo koju knjigu uzimamo u ruke, ne uzimamo je samo tako, uzimamo je s poštovanjem, većim ili manjim. Knjizi koja je nešto značila, i još uvijek nešto znači, dugujemo veću pažnju, veće poštovanje. Ali, knjiga, o kojoj ovdje govorimo, jer je mnogo, vrlo mnogo značila i još uvijek vrlo mnogo znači, zaslužuje izuzetnu pažnju i poštovanje.

Kur'anu možemo pristupiti, promatrati ga i u njemu uživati na razne načine. S kojega god ga stajališta uzimali i čitali, okoristit ćemo se njime. Daleko smo od stava apriornog odbacivanja, kategoričkih osuda i inkvizitorskih pozivanja na spaljivanje; dapače, danas bismo zamjerali svakom našem intelektualcu, a svećeniku posebno, kad tu knjigu trajne vrijednosti ne bi imao u svojoj biblioteci i držao je, ne samo kao lijep ukras, nego je čitao, uživao u njoj, pa i razmišljao s njom i nad njom. Pristupit ćemo joj, ako je to moguće ujediniti, i kritički i otvoreno. Ne bismo smjeli vrednovati *Kur'an* našim kategorijama, nego pustiti ga neka on sam sebe vrednuje, neka nam se on sam predstavi »u svojoj svojoj bijedi i bogatstvu«.

Kako već velike stvari u životu jesu, tako je i *Kur'an*, »komplicirano jednostavan i jednostavno kompliciran«. Svojom kompleksnošću i svojim teško izmjerljivim dubinama presudno je utjecao, zapravo, ne samo da je utjecao, nego je upravo on konstituirao i formirao arapsku naciju i islamsku civilizaciju, tako da joj je on i danas kodeks. Pisan je arapskim jezikom; kažemo klasičnim, a u stvari ne možemo reći, je li jezik *Kur'ana* klasičan zato što je Prorok, dok je diktirao svete ajete, tražio, po njegovu mišljenju, najbolji, »najklasičniji« dijalekt između mnogih dijalektata arapskog jezika, ili je jezik *Kur'ana* klasičan zato što je u njemu darovana »božanska mudrost i zadnja poruka.« Kako bilo, jezik *Kur'ana* je klasičan, i premda se arapski jezik u tisuću i trista godina dalje razvijao, jezik *Kur'ana* je i danas uzor i norma arapskom jeziku. I samo na originalnom jeziku *Kur'an* je pravi *Kur'an*, a svi prijevodi, pa i najuspjeliji, samo su, neke vrste, tepanje.

Kur'an je poezija po jeziku, po mislima i po slikama. Kažu da u velikim arapskim gradovima, turistički razvijenima, u koje dolaze mnogi stranci kojima je arapski jezik nepoznat i dalek, postoje posebne džamije ili neka druga sastajališta, gdje imām, pravi Arapin, školovan i s dubokom vjerom, čita na najčišćem